

ปราสาทตาเมือนโต๊ด

หนึ่งในอโรคยาศาล ต้นแบบการรักษาโรคในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
จากสถานพยาบาลในอดีต สู่โรงพยาบาลปัจจุบันของจังหวัดสุรินทร์

พระปลัดวัชร วชิรญาโณ^๑

๑ ความนำ

โบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่
ที่สุดในด้านการศึกษาโบราณคดี และ
ประวัติศาสตร์ในยุคหลัง ที่ใกล้เคียง
กับโรงพยาบาล แก่อโรคยาศาล ที่
สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าชัยว
รมันที่ ๗ ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่
พระองค์หนึ่งของอาณาจักรขอม เป็น
ผู้สร้างเมืองพระนครหลวงหรือ นคร
ธม จารึกที่พบอยู่ในอโรคยาศาล พบ
การแสดงพระราชปณิธานของพระ

เจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ปรารถนาให้พสกนิกรของพระองค์พ้นจากโรคร้ายไข้เจ็บ และในจารึกที่ อโรคยาศาล
ยังได้บันทึกเกี่ยวกับเครื่องยา กิจกรรมของอโรคยาศาล บัญชีรายชื่อเจ้าหน้าที่และสิ่งของต่างๆ มีการ
วิเคราะห์กันว่า รายการยาที่ปรากฏในจารึกของอโรคยาศาลนั้นเป็นไปตามหลักอายุเวท และแตกต่าง
จากระบบการใช้ยาของคนพื้นเมืองในท้องที่ หลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่ามี อโรคยาศาลที่อยู่ในเขตภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตั้งกระจายไปอยู่ใน ๑๐ จังหวัดคือ นครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น
อุดรธานี สกลนคร มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ อโรคยาศาล อาจถือได้ว่าเป็นความ
พยายามของผู้ถืออำนาจรัฐในการอำนวยความสะดวกที่ดีให้กับประชาชนในสมัยแรกที่พอจะมีหลักฐานหลง
เหลืออยู่ อโรคยาศาลในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีการดูแลอย่างเป็นระบบ มีแพทย์ผู้ทรงความรู้ใน
อายุเวทและอัสตรเวท ประจำอยู่ทำการรักษาโรคโดยการใช้สมุนไพร ส่วนพนักงานเจ้าหน้าที่ในแต่ละ
แห่งมีจำนวนมากน้อยต่างกันไป เมื่อราชอาณาจักรกัมพูชาเสื่อมอำนาจลงในราวปลายพุทธศตวรรษที่
๑๘ สถานพยาบาลจึงขาดการสืบทอดไปตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ในปัจจุบันยังคงสภาพและตำนานเรื่อง

^๑ น.ธ.เอก พธ.บ. Cc.Tibetan language M.A. (Buddhist studies) University of Delhi, India
อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

เล่าขนาดตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่เท่านั้น แต่ถึงอย่างไรก็เป็นต้นแบบของการการสร้างโรงพยาบาลในยุคพระนคร ส่งผลถึงอิทธิพลในการรักษาผู้ป่วยการดูแลด้านการแพทย์การรักษาให้กับประชาชนในยุคปัจจุบันอย่างไรซึ่งจะกล่าวไปตามลำดับไป

๒ กลุ่มปราสาทตาเมือน

เส้นทางสายราชมรรคา ธรรมศาลา และอโรคยศาลา เป็นที่รู้จักกันในเส้นทางเชื่อมโยงกันในภูมิภาค เริ่มต้นจากเมืองพระนครไปยังเมืองพิมายตามเส้นทาง ซึ่งผ่านเทือกเขาพนมดงรัก ในเขตสุรินทร์ปัจจุบัน คือ แหล่งโบราณสถานกลุ่มปราสาทตาเมือน ซึ่งประกอบด้วยปราสาทตาเมือน เป็น “ธรรม

ศาลา” ปราสาทตาเมือนโต๊ด เป็น “อโรคยศาล” และปราสาทตาเมือนธม (สร้างขึ้นก่อนตามศาสนาฮินดู) ตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ปัจจุบัน ตั้งอยู่ในเขตอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ จากการสันนิษฐานถึงหลักฐานที่ปรากฏในจารึกต่าง ๆ พบว่าในทางภูมิศาสตร์เขมรโบราณนั้นอาจตั้งอยู่ในเส้นทางเสด็จ หรือ “ราชมรรคา” ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ออกจากประตูด้านทิศตะวันตกของเมืองพระนคร(นครธม) ศูนย์กลางอาณาจักรขอมโบราณมาสิ้นสุดที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา^๒ ตลอดเส้นทางนี้มี “ศาลาแห่งไฟ” ภูมิภาคแห่งนี้จึงน่าจะมีความสำคัญทางด้านการเมืองต่อราชอาณาจักรและอารยธรรมเขมรในสมัยนั้นเป็นอย่างยิ่งด้วย เส้นทางโบราณนี้คงจะเป็นเส้นทางหนึ่งในสมัยเมืองพระนคร เพราะมีการค้นพบว่าปราสาทบางแห่งในศิลปะร่วมแบบบายนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ตามที่ปรากฏในจารึกที่ปราสาทพระขรรค์ ปราสาทตาพรหม แม้จะยังไม่ครบถ้วนตามจารึกนั้นก็ตาม

^๒ ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสี่ ๒๕๖๐, หน้า ๑๑๖

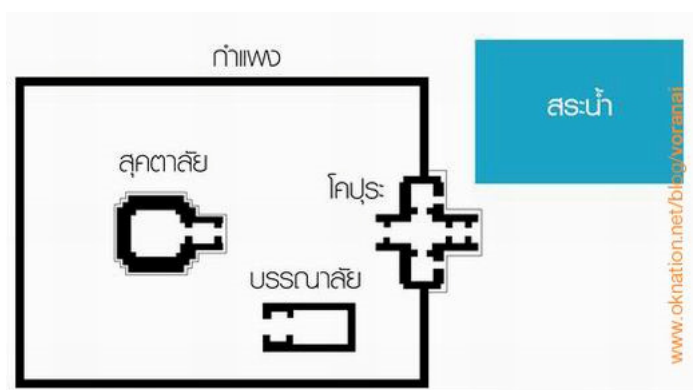

ปราสาทตาเมือน หลังกแรก เป็นศาสนสถานของพุทธศาสนาเถรวาทสมัยทวารวดี สร้างขึ้นเพื่อเป็นธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทางแห่งหนึ่งใน ๑๗ แห่ง ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งเป็นมหาราชองค์สุดท้ายแห่งเมืองพระนครโปรดให้สร้างขึ้นจากเมืองยโสธรปุระเมืองหลวงของอาณาจักรขอมโบราณไปยังเมืองพิมาย ปราสาทตาเมือนเป็นศิลปะขอมแบบบาบายน^๓ สร้างด้วยศิลาแลงเช่นเดียวกับโบราณสถานในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่พบในดินแดนประเทศไทย มีลักษณะเป็นปราสาทองค์เดียวมีห้องยาวเชื่อมต่อมาทางด้านหน้า ผนังด้านเหนือปิดทึบ แต่สลักเป็นหน้าต่างต่างหลอก ส่วนด้านใต้มีหน้าต่างเรียงกันโดยตลอด^๔ เคยมีผู้พบเห็นทับหลังเป็นรูปพระพุทธรูปปางสมาธิในซุ้มเรือนแก้ว ๒-๓ ชิ้น จากหลักฐานที่มีอยู่แสดงให้เห็นภาพความรุ่งเรืองในอดีต^๕

๓ อโรคยาศาล

๓.๑. ความหมาย

อโรคยศาลา ตามความหมายตามคำ แยกเป็น อโรคยา แปลว่า ความไม่มีโรค ศาลา แปลว่า ที่พักอาศัย รวมความกันว่า อโรคยศาลา คือสถานที่พักอันไม่มีโรค หรือ เรียกว่า “พยาบาลสถาน” เป็น

ชื่อรวมของสถานที่หนึ่ง ที่มีการจัดพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ ส่วนที่เราเห็นหลงเหลืออยู่ ในปัจจุบัน เป็น “ประภามณฑลแห่งอำนาจของพระพุทธเจ้าโภชชยคุรุไวฑูรย์” ประกอบด้วย “หอพระ” หรือ “ปราสาท

^๓ รศ.ดร.เชษฐ ติงสฤษดิ์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๖๐) หน้าที่ ๒๖๐

^๔ อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑๗

^๕ กรมศิลปากร เทียบท้องสงวัฒนธรรม : ตามรอยขอมถึงริมโขง, พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) ๒๕๕๗. หน้าที่ ๑๒๒

^๖ รศ.ศิริพร สุนทรรัตน์ ประวัติเมืองสุรินทร์, (กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ ๒๕๕๔) หน้าที่

ประธาน” ตั้งอยู่กลาง “มณฑลศัคน์ลีลิต” ที่ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วบนพื้นที่รูปสี่เหลี่ยม ^๗

อโรคยาศาล เป็นโบราณสถานที่ปรากฏให้อนุชนรุ่นหลังได้พบเห็นและศึกษาวัฒนธรรมและอารยธรรมอันเคยรุ่งเรืองในอดีต ได้เข้าใจความเป็นมาของมนุษย์ในแถบภูมิภาคแห่งนี้ โดยอโรคยาศาลได้ปรากฏให้เห็นขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗^๘ เช่นเดียวกับธรรมศาลาเพื่อใช้เป็นสถานพยาบาลที่สร้างขึ้นตามรายการของอาณาจักรขอมสมัยพระนคร ซึ่งเชื่อมกับปราสาทนครธม และปราสาทหินอื่นๆ ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงโปรดให้สร้างอโรคยาศาลขึ้นจำนวน ๑๐๒ แห่ง^๙ ตามหัวเมืองสำคัญทั่วราชอาณาจักร ที่ได้แผ่พระราชอำนาจไปถึงและทรงโปรดให้สร้างเป็นปราสาทหินเอาไว้ ในบริเวณประเทศไทยได้พบอโรคยาศาลแล้วอย่างน้อย ๒๐ แห่ง กระจายอยู่ทั่วไป โดยหนาแน่นมากในเขตอีสานใต้

๓.๒. วัตถุประสงค์ของการสร้าง

วัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง จากจารึกแล้วจึงพบว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างโรงพยาบาลสำหรับรักษาผู้ที่เจ็บป่วย เช่นเดียวกับธรรมศาลา ศาลาพักกรมทาง ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ทรงโปรดให้สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน คือเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งปรากฏในข้อความในจารึกปราสาทพระขรรค์ จารึกในปราสาทตาพรหมและจารึกอโรคยาศาลา ปัจจุบันจารึกหลักที่ค้นพบจากปราสาทตาเหมือนไต้ดนี้ ได้เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ ทำวาทสุกรี จากความเชื่อของการสร้างทั้งธรรมศาลา (จำนวน ๑๒๑ แห่ง) และอโรคยาศาลา (จำนวน ๑๐๒ แห่ง) ที่โปรดให้สร้างนั้นได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระองค์ในการแสดงตนเป็นพระโพธิสัตว์ที่เสด็จลงมาโปรดสัตว์ เพื่อทรงให้ความช่วยเหลือมวลสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นทุกข์ตามคตินิยมของศาสนาพุทธนิกายมหายาน ในด้านการปกครองอาณาจักร อโรคยาศาลและธรรมศาลาก็ยังเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความสำเร็จในการแผ่ขยายอิทธิพลไปยังบ้านเมืองที่อยู่ละแวกใกล้เคียงให้เกิดเคารพศรัทธาว่าพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองและเหล่าพสกนิกรด้วยความสงบสุข ดูแลไพร่ฟ้ามวลหมู่ประชาให้อยู่เย็นเป็นสุข

^๗ ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสี่ ๒๕๖๐, หน้า ๑๑๗

^๘ อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑๘

^๙ อ้างแล้ว ประวัติเมืองสุรินทร์ หน้า ๙๒

ซึ่งพระองค์ทรงได้เปลี่ยนอาณาจักรเขมรของพระองค์จากแบบอินดูที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาก่อนหน้านี้เป็นเวลาหลายร้อยปี ให้เป็นแบบพุทธมหายาน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับถึงบทบาทของพระองค์ในการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ของพระองค์ด้วย “โรงพยาบาล” ในจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗” แสดงให้เห็นความมุ่งหมายของพระองค์ในการสร้างโรคยาศาล จารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เพื่อบอกถึงความมุ่งหมายในการสร้างสถานพยาบาล หรือ ที่เรียกว่า อโรคยาศาล ได้ระบุข้อความในจารึกไว้ว่า “เมื่อประชาชนมีโรคถึงความหายณะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ”

จากจารึกในกลุ่มจารึกอโรคยาศาลเท่าที่พบในประเทศไทยในตอนนี้ มีทั้งหมด ๖ หลัก ระบุว่า กลุ่มจารึกเหล่านี้ได้จัดเป็นกลุ่มเดียวกัน เนื้อหาจารึกมีลักษณะเหมือนหรือคล้ายกันมาก มีที่แตกต่างกันบ้างก็แต่จำนวนบุคคล และสิ่งของที่ระบุในจารึก อีกทั้งจารึกทุกหลักได้ระบุอย่างชัดเจนถึงพระนามของกษัตริย์พระองค์หนึ่งคือ ศรีชัยวรมัน ว่าเป็นพระโอรสของพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ ๒ ดังนั้น พระนาม "ศรีชัยวรมัน" ก็น่าจะหมายถึง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งครองราชย์ในช่วง พ.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๗๖๑^{๑๐}

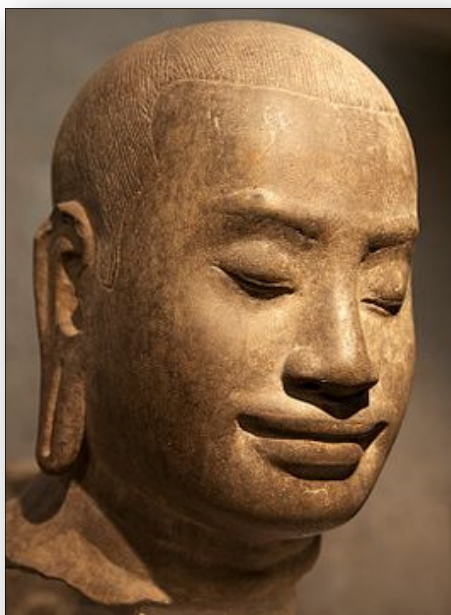
๓.๓. พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๑๗๒๔ ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางอินทรวเทวีเป็นครั้งที่ ๒ (พระมเหสีองค์แรกสวรรคต) ซึ่งเป็นพระพี่นางของพระมเหสีองค์แรก พระนางอินทรวเทวีทรงมีความรู้หลากหลาย ทรงรอบรู้ในปรัชญา และทรงนับถือพระพุทธศาสนา มหายาน^{๑๑} พระนาง “ทรงมีความรู้ยิ่งกว่านักปรัชญา” พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗^{๑๒} ทรงแต่งตั้งให้พระนางเป็นอาจารย์ใหญ่ในทาง

^{๑๐} ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสปีลี ๒๕๖๐, หน้า ๒๘

^{๑๑} อ่างแล้ว เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๙

^{๑๒} Michel Petrotchenko, Angkor temples the guidebook third edition, printed and bound in Thailand by armrin printing publishing Pcl. ๒๐๑๔ , P 182.

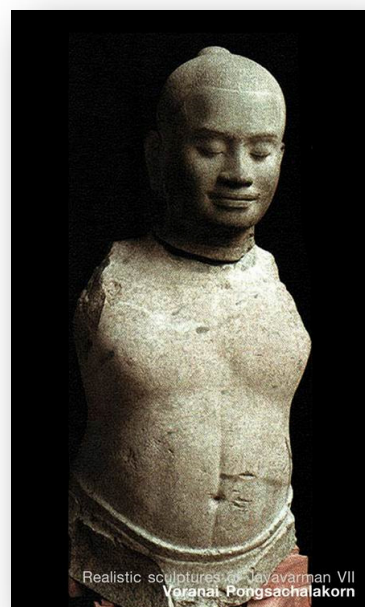

วัดทางพระพุทธศาสนาและพระนางก็ได้ทรงสั่งสอน
บรรดาสตรี พระนางได้ทรงแต่งจารึกที่ปราสาท
พิฆานอากาศด้วยภาษาสันสกฤตอันหาที่ติมิได้ ได้
ทรงกล่าวสรรเสริญถึงพระชินชฐภคินี และจาก
จารึกนั้นจึงได้ทำให้เราทราบถึงประวัติของพระ
เจ้าชัยวรมันที่ ๗ ที่ได้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรง
นับถือพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นสืบต่อจาก
พระบิดา และได้ตัดขาดจากประเพณีเดิมๆ ของ
พระมหากษัตริย์องค์ก่อนๆ ซึ่งทรงนับถือศาสนา
ฮินดูมาเป็นพันปี^{๓๓} พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงมี
พระเมตตาต่ออาณาประชาราษฎร์เป็นอย่างยิ่งที่
ทรงโปรดให้สร้างสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ต่อ
ประชาชนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งที่ทรงโปรดให้

สร้างอโรคยาศาลมากถึง ๑๐๒ แห่ง ทว่าทั้งราชอาณาจักร เพื่อเป็นที่รักษาคนเจ็บป่วยทั้งยังได้
พระราชทานข้าวของเครื่องใช้ตลอดจนยารักษาโรคนั้นแก่พลสกนิกร จึงทำให้สิ้นเปลืองพระราชทรัพย์ไป
เป็นอันมาก ขณะที่พระองค์ก็มีพระชนม์มากแล้วจึงทรงเร่งรีบในการสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์เหล่านั้น

๓.๔ ความเป็นพุทธราชา ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

พระองค์ทรงก่อสร้างอโรคยาศาลและปราสาท
จำนวนมากมาย แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงยึดมั่นในการ
บำเพ็ญเพียรพระองค์เสมอด้วยพระโพธิสัตว์ ตามความเชื่อใน
พระพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างยิ่งยวด เพื่อให้มีการยก
ย่องพระองค์ในขณะที่ยังมีพระชนมอยู่ว่าทรงเป็นองค์เทพ
(หรือเจ้า) ตามลักษณะแห่งพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นผู้ทรงมีความ
เมตตากรุณาต่ออาณาประชาราษฎร์ จารึกในปราสาทพระ
ขรรค์เขียนไว้ว่า “พระองค์ทรงพบความยินดีในอมฤต คือ
คำสั่งสอนของพระศรีศากยมุนี” ดังนั้นเมื่อพระองค์ทรง

^{๓๓} ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล,ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐, กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์พุทธ
สถาน,๒๕๔๒, หน้าที่ ๑๕๔

บำเพ็ญเพียรบารมีในชาติปางนี้และเมื่อเสด็จสวรรคตจึงยังทรงได้รับสมญาพระนามว่า “มหาบรมสุคต”^{๑๔}

เดวิด เซนเลอร์ ได้กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ว่า ทรงเป็น “ระบบพุทธราชา” ซึ่งพระองค์ทรงปฏิบัติแตกต่างจาก “ระบบเทวราชา” ตามคติฮินดูที่เคยถือปฏิบัติมานานนับศตวรรษในอาณาจักรพระนครและกลายเป็นแบบอย่างพิธีกรรมให้แก่พระมหากษัตริย์ ระบบพุทธราชาได้เติบโตมาจากประเพณีของอินเดีย(เจ้าชายสิทธัตถะหรือพระโคตมพุทธเจ้า) ในรัชสมัยของพระองค์ทรงไม่ถือพระองค์ว่าเป็นผู้อุทิศตนแก่เทพเจ้าหรือต้องไปรวมกับพระเจ้า(พระศิวะ)หลังจากสิ้นพระชนม์แล้ว แต่ทรงถือว่าพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าที่ยังทรงมีพระชนม์อยู่ที่ไมยอมไปตรัสรู้เพื่อคอยช่วยเหลือราษฎรให้พ้นทุกข์ เพราะเชื่อว่าการไถ่ทุกข์ให้แก่ผู้อื่นด้วยวิธีนี้ กษัตริย์เองก็จะพ้นทุกข์ไปด้วย ซึ่งแตกต่างจากเดิมที่กฎเกณฑ์ของเทวราชาคือการรวบรวมความยิ่งใหญ่กลับทั้งหลายเอาไว้ที่พระองค์เอง เช่น พิธีกรรมต่างๆ เทวาลัยปราสาท กาย์กลอนฉันทบทวิ^{๑๕} การอภิเษกสมรสและจาริก การที่ทรงอุทิศตนเพื่ออาณาประชาราษฎร์ด้วยมีพระปณิธานก่อสร้างสิ่งสาธารณูปโภคมีทั้งถนนหนทาง วัดวาอาราม ศาลาแห่งไฟ และโรคยาศาลนั้น เดวิด เซนเลอร์ยังกล่าวถึงเอาไว้ว่า เกิดจากการที่พระองค์ทรงพิจารณาแล้วว่า พระองค์มีภารกิจที่ต้องช่วยจัดทุกข์โศกทั้งทางกายและใจของราษฎร ดังจารึกที่พบในโรคยาศาลว่า

“เราจะช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายอยู่วัฏฏะสงสาร ด้วยคุณธรรมและราชกิจอันดีงาม ขอราชะแห่งกัมพูชาซึ่งสืบต่อจากเรา จงตั้งอยู่ในความดี พร้อมด้วยมเหสีและนางสนม ข้าราชการบริพารและมิตรสหายไปถึงดินแดนสุขาวดีที่ปลอดพ้นจากโรคาทั้งปวง”

^{๑๔} [ออนไลน์] พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ <https://th.wikipedia.org> “สืบค้นข้อมูล”เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑.

^{๑๕} เดวิด เซนเลอร์, ประวัติศาสตร์กัมพูชา A history of Cambodia แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสาร สดใส ชันติพรพงศ์ และ วงเดือน นาราสัจจ์. กรุงเทพมหานคร , สำนักพิมพ์อักษร ๒๕๔๖, หน้า ๑๕๑

๔ สถาปัตยกรรมของโอโรคยาศาลา

๔.๑ รูปแบบสถาปัตยกรรม

ลักษณะของ“โอโรคยาศาลา” หรือ “โรงพยาบาล ประกอบ ๔ องค์ประกอบสำคัญคือ ปรางค์ ประธาน (๑) มีอาคารเรียกว่า บรรณาลัย์(๒) สร้างด้วยศิลาแลงหันหน้าเข้าสู่ตัวปราสาทประธาน ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว(๓) ตำแหน่งของบรรณาลัย์มักจะอยู่ค่อนไปที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เสมอ มีซุ้มประตูทางเข้าที่เรียกว่า โคปุระ ทางด้านหน้าเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่ใกล้ๆ จุดกึ่งกลางของ กำแพงแก้วด้านทิศตะวันออก บริเวณด้านนอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือจะมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือที่เรียกว่า บาราย (๔) หรือสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ รอบๆ กรุด้วยศิลาแลง^{๑๖}

^{๑๖} ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสี่ ๒๕๖๐, หน้า ๑๒๒

๔.๒. องค์ประกอบของโอโรคยศาลา

องค์ประกอบสำคัญทางกายภาพของ “โอโรคยศาลา” หรือ “สถานพยาบาล” มีอยู่ ๑๐ ประการ ครบ นั่นคือ

ประการที่หนึ่ง มีโคปุระ หรือซุ้มประตูทางเข้าเป็นรูป “กากบาท” คือมีซุ้มประตูเข้าสู่ด้านในเป็นทรง “มณฑป” มีหน้าบัน ปีกของอาคารจะแยกออกทั้งสองด้าน มักจะก่อด้วยศิลาแลงและใช้หินทรายสลักเป็นกรอบประตู หน้าต่างและทับหลัง

ประการที่สอง มีกำแพงแก้ว เป็นกำแพงบนพื้นที่สี่เหลี่ยม ความกว้างยาวประมาณ ๒๐ – ๓๐ เมตร ก่อด้วยศิลาแลงมีซุ้มประตูทางเข้าเฉพาะทางทิศตะวันออก ล้อมรอบ “**ปริมณฑล**” ที่จัดให้เป็นที่ตั้งคักดิ์สิทธิ์ เป็นอนุภาพแห่งพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ บนสันกำแพงมักนิยมทำเป็นรูปโค้งมน มุมแหลมด้านบน นิยมจะเปรียบเป็น “**ดอกบัวตูม**” สัญลักษณ์แห่งมงคล ความเจริญงอกงามและความสว่าง

ประการที่สาม มีบรรณาลัย หนึ่งหลัง (ในบางแห่ง อาจจะมีการสร้างอาคารขึ้นภายในต่างหาก) เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยม ก่อด้วยศิลาแลงหรือหินทราย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ หรือบางแห่งก็ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน มีประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันตก หรือทิศใต้

ประการที่สี่ มณฑลศักดิ์สิทธิ์แห่งพยาบาลสถาน จะมีปราสาทประธานตั้งอยู่ตรงกลางของมณฑล หรืออาจจะเรียกได้ว่า “หอพระ - สุกตาลัย” (Chapel of Hospital - Shrine) ปราสาทถือเป็นสถิตแห่งพระพุทธเจ้าทั้งปวง เป็นอาคารรูปทรง"ทรงศิขร" ตามแบบสถาปัตยกรรมของอินเดีย เรือนธาตุเป็นอาคารสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ก่อด้วยหินทรายหรือศิลาแลง ทุกแห่งจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเสมอ ส่วนอีกสามด้านทำเป็นประตูหลอก ด้านหน้ามีมุขยื่นออกมาทำเป็นประตูทางเข้า มีหน้าต่างอยู่ทางทิศใต้หนึ่งช่อง ส่วนฐานเป็น "ฐานบัว" รูปทรงสี่เหลี่ยมไม่สูงนัก ชั้นเรือนธาตุเป็นห้อง "ครรภคฤหะ" สำหรับประดิษฐานรูปเคารพ กรอบประตูทำด้วยหินทราย มีหน้าบันที่อาจแกะสลักด้วยหินทราย หรือ ก่อโคลนด้วยศิลาแลงแล้วค่อยแกะสลักลายโคลนลงไปบนเนื้อหิน ใช้ปูนดำสีขาวฉาบและปั้นลวดลายประดับลงไปอีกชั้นหนึ่ง การใช้ปูนปั้นฉาบจะได้รายละเอียดของเครื่องประดับปราสาทได้ดีกว่า รวดเร็วกว่าการแกะสลักจากหินแลง ชั้นยอดเหนือเรือนธาตุ ก่อเป็นชั้นซ้อนต่อ ลดขนาดกันขึ้นไป ๕ ชั้น แต่ละชั้นจะประดับด้วย "บันแถลง" และ "กลีบบนูน" หรือ "เครื่องบน" ส่วนยอดประดับด้วย "บัวกลุ่มยอดปราสาท" ที่มักแกะสลักจากหินทราย ยอดสุดประดับด้วยโลหะสำริด ๙ ยอดที่เรียกว่า"นพศูล"

ประการที่ห้า มีสระน้ำหรือบาราย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หรืออาจมีสระน้ำใหญ่อยู่ทางด้านหน้า เพื่อใช้ประโยชน์ต่อชุมชนโบราณ “น้ำ” เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโลกสวรรค์และโลกแห่งความหวัง โลกที่มองไม่เห็นกับโลกแห่งความจริง “น้ำ” จึงกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผ่านพิธีกรรมหรือรูปเคารพ

ประการที่หก อโรคยศาลาบางแห่ง จะมีการสร้าง ซาลา หรือ “สะพานสายรุ้ง” เป็นทางลาดเดินออกไปจากโคปุระ และบางที่ก็จะมีรูป “สะพานนาคบาท” สัญลักษณ์ของการเปลี่ยนจากโลกมนุษย์มาสู่สรวงสวรรค์ในคติของฮินดู อยู่ทางทิศตะวันออกหรือทางด้านหน้าสุด

ประการที่เจ็ด มีการขุดพบ “จารึกประจำโรคยาศาลา” หนึ่งหลัก ซึ่งส่วนใหญ่จะถูกเคลื่อนย้ายหรือทำลายไปเสียมากแล้ว จารึกประจำโรคยาศาลาจะกล่าวถึงเรื่องราวต่าง ๆ คล้ายคลึงกันทุกจารึก

ด้านแรก จารึกเรื่อง การนมัสการพระพุทธเจ้าประจำโรงพยาบาล ตามด้วยบทโคลกสรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และพระนางเทวีผู้เป็นมเหสี พร้อมกล่าวถึง มูลเหตุที่สร้างพยาบาลสถาน.

ตัวอย่างบทสรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ปรากฏในจารึกเช่น “เมื่อประชาชนมีโรคถึงความหายณะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ” “ พระราชาผู้ปรารถนาความดีและประโยชน์อย่างยิ่งแก่มวลสัตว์โลก” “ พระองค์ได้สร้างโรงพยาบาลและรูปพระโพธิสัตว์โกสัลยสุคตพร้อมด้วยรูปพระชินอรสทั้งสองโดยรอบ เพื่อความสงบแห่งโรคของประชาชน สืบไป....”

ด้านที่สอง กล่าวถึงจำนวนเจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาลตลอดจน หน้าที่ของแต่ละคน

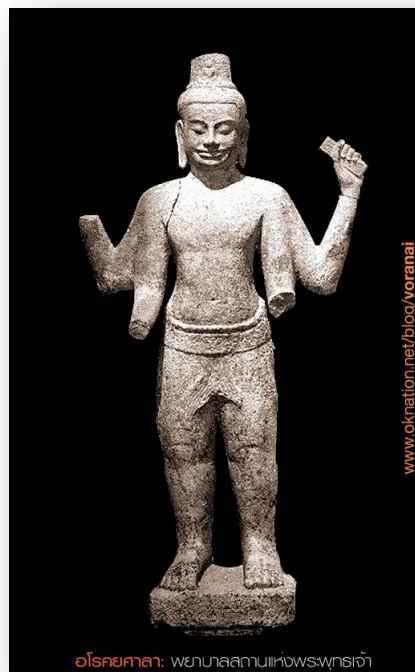
ด้านที่สาม กล่าวถึงจำนวนสิ่งของเครื่องใช้ที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้อุทิศไว้

ด้านที่สี่ กล่าวถึงสิ่งของที่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ประทานเป็นเครื่องพลีทาน ต่อจากด้านที่ ๓ จากนั้นมีการกล่าวห้ามมิให้มีการทำร้ายกัน หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ลงท้ายด้วยการถวายพระพรแด่พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ให้ได้รับความสุขจากบุญกุศลในครั้งนี้

ประการที่แปด ในบริเวณอโรคยศาลาและที่ตั้งใกล้เคียงที่เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ มักมีการพบ “รูปเคารพ” ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ทั้งที่สลักจากหินหรือหล่อจากโลหะสำริด ที่พบมากคือ รูปพระพุทธเจ้าไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสคตินอกจากนี้ ยังพบพระวัชรสัตว์ พระวัชรธร พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระศรีสุริยวairoจันทรโรจิ พระศรีจันทรไวโรจนาโรหิตะ พระนางปรัชญาปารมิตา เหว้พระมณฑล ซึ่งทั้งหมดเป็นรูปเคารพในนิกาย “วัชรยาน”

ประการที่เก้า ในบริเวณสถานพยาบาลแห่งพระพุทธเจ้า จะพบเครื่องมือ เครื่องใช้ ที่เกี่ยวข้องกับกรรมสมาธิหรือวิถีทางแห่งการรักษา เช่น แท่นหินบดยา ภาชนะดินเผา คันฉ่องสำริด

อโรคยศาลา: พยาบาลสถานแห่งพระพุทธเจ้า

๕ อโรคยศาลาปราสาทตาเมือนโต๊ด

ในส่วนของอโรคยศาลาปราสาทตาเมือนโต๊ดก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยปราสาทประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีมุขยื่นทางด้านหน้า ก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีบรรณาลัยอยู่ทางด้านหน้าเยื้องไปทางขวาขององค์ปราสาท ล้อมรอบด้วยกำแพงก่อศิลาแลง มีซุ้มประตู (โคปุระ) อยู่ด้านหน้าทางทิศตะวันออก นอกกำแพงด้านหน้ามีบารายสระน้ำเช่นเดียวกับอโรคยศาลาแห่งอื่น ๆ ที่ตรงห้องกลางของโคปุระได้พบศิลาจารึก ๑ หลัก จารึกด้วยอักษรขอมภาษาสันสกฤต เป็นจารึกซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โปรดให้สร้างไว้ประจำอโรคยศาลาแห่งนี้ มีข้อความเช่นเดียวกับจารึกที่พบที่อโรคยศาลาแห่งอื่น ๆ

จารึกในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทั้งหมด ๖ หลัก ที่พบในจังหวัดสุรินทร์ ๓ หลัก จังหวัดนครราชสีมา(จารึกเมืองพิมาย) จังหวัดบุรีรัมย์(จารึกด่านประคำ) จังหวัดชัยภูมิ(จารึกวัดกู่บ้านหนองบัว)แห่งละ ๑ หลัก เนื้อหาของจารึกทุกหลักมีเนื้อหาและการเรียงลำดับข้อมูลเหมือนกัน ขึ้นต้นด้วยการนมัสการเทพประจำโรงพยาบาล ตาม

ด้วยคำสรรเสริญพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และพระเทวี กล่าวถึงมูลเหตุที่สร้างอโรคยาศาล จำนวนเจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาล หน้าที่ของแต่ละคน จำนวนสิ่งของเครื่องใช้ที่ทรงอุทิศไว้ จะมีข้อแตกต่างก็แต่เพียงจำนวนเจ้าหน้าที่และจำนวนสิ่งของที่ได้รับพระราชทาน โดยใจความสำคัญขององค์ประกอบของอโรคยาศาลนั้น จึงมีสิ่งสำคัญอยู่ ๓ ส่วน ได้แก่ เทพประจำโรงพยาบาล (๑) มี ๓ องค์เทพ คือ พระไภษัชยคุรุโพธิ์ทศพร^{๑๗} ซึ่งถือเป็นพระโพธิสัตว์พระองค์หนึ่งผู้ประสาท ความไม่มีโรคให้แก่ประชาชน และเทพอีกสององค์เป็นพระชินรส ได้แก่ พระศรีสุริยวโรจนจันทโรจ และ พระศรีจันทรวโรจนโรหิตะ ผู้ขจัดโรคให้แก่ประชาชน เจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาล (๒) มีจำนวนไม่แน่นอนแต่มีปรากฏในจารึกสุรินทร์ได้ระบุจำนวนเจ้าหน้าที่ทั้งหมดในโรงพยาบาลไว้ว่ามีถึง ๘๘ คน โดยมีตำแหน่งและหน้าที่แตกต่างกัน ได้แก่ แพทย์ ๒ คน เจ้าหน้าที่ดูแลทรัพย์สินของโรงพยาบาล ธุรการ หาข้าวเปลือก หาฟืน จำยา ทำบัตร สติติ จำยสลากยา พลีสาน หาฟืนต้มยา เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่หุงต้ม ดูแลรักษาและจ่ายน้ำ หาดอกไม้และหญ้าบูชาญ เจ้าหน้าที่โม่ยา ตำข้าว เจ้าหน้าที่ประกอบพิธีบูชาญ เจ้าหน้าที่ดูแลทั่วไป และทำความสะอาดเทวสถาน เจ้าหน้าที่ที่มีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มคือผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาโรงพยาบาลและส่งยาให้แก่แพทย์ จำนวน ๑๔ คน^{๑๘} และเจ้าหน้าที่ที่มีความสำคัญอีกคนหนึ่งคือมี โหราจารย์ สิ่งของเครื่องใช้ประกอบการรักษาพยาบาล (๓) ได้แก่ เครื่องพลีสาน ข้าวสาร เครื่องแต่งตัวยาวเก่าคืบ เสื้อผ้ายาวสิบคืบ เครื่องนุ่งห่มที่มีชายสีแดง เครื่องนุ่งห่มสีขาว

^{๑๗} พระไภษัชยคุรุโพธิ์ทศพรประกาศตน อีกอย่างในความเป็นมหายาน เป็นพระพุทธเจ้าที่พบเฉพาะในนิยามมหายาน ไม่พบในฝ่ายเถรวาท พระนามของท่านหมายถึงพระตถาคตเจ้าผู้เป็นบรมครูแห่งยารักษาโรค ผู้มีรัศมีสีน้ำเงินดังไฟทศพร พระนามอื่นๆของท่านคือ พระไภษัชยคุรุตถาคต พระมหาแพทย์ราชาพุทธเจ้า พระมหาไภษัณยราชพุทธเจ้า เป็นที่นิยมนับถือในหมู่ชาวจีนและชาวทิเบต

^{๑๘} ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสี่ ๒๕๖๐, หน้า ๑๑๙.

ผ้าสีขาว กฤษณา เทียนขี้ผึ้ง
น้ำผึ้ง น้ำมัน เนยใส จันทเทศ
เกลือ ผลกระวานใหญ่เล็ก
กำยาน มหาหิงค์ น้ำตาลกรวด
ไม้จันทน์ เทียนไข อาหารโค
 ฯลฯ เป็นต้น

ในจารึกและเขียน
รายการลงในเอกสารเรื่อง
เดียวกันแสดงว่าพระเจ้าชัยว
รมันที่ ๗ ได้ละทิ้งความศรัทธา
ต่อศาสนาฮินดูไศวนิกายอย่าง
สิ้นเชิงแล้วก็ได้ ซึ่งต่างจากจารึกของถวายเป็นเทพเจ้าหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในศิลาจารึกของ
ปราสาทพนมรุ้ง(จังหวัดบุรีรัมย์) ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ และเป็นศิลปะแบบบาปวนอัน
เป็นอารยธรรมที่เกิดก่อนศิลปะบาปวน^{๑๙}

อารยธรรมเขมรถึงขั้นเจริญสูงสุดและเมื่อสิ้นสุดรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อารยธรรม
เขมรก็ได้เสื่อมลงพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตรุ่งเรืองของราชอาณาจักรอยุธยาในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
ขึ้นมาแทนที่ดินแดนที่เคยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอาณาจักรเขมรมาก่อน ได้แก่ ชุมชนในพื้นที่จังหวัด
สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา จึงได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาแล้วชุมชน
เหล่านี้ก็ได้ลดบทบาทตัวเองลง เนื่องจากอยู่ไกลจากศูนย์กลางอำนาจการปกครอง ซึ่งต่างไปจากในสมัย
อาณาจักรเขมรเจริญรุ่งเรือง^{๒๐}

ดังนั้นจากหลักฐานของกรมศิลปากร ของนครราชสีมา ระบุว่าปราสาทตาเมือนโต๊ด เป็นอโรคยา
ศาล สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ยังคงสภาพเกือบจะสมบูรณ์ ประกอบด้วยปรางค์ประธานรูป
สี่เหลี่ยมจัตุรัสมีมุขยื่นทางด้านหน้า ก่อด้วยศิลาแลงและหินทราย มีบรรณาลัยอยู่ทางด้านหน้าเยื้องไป
ทางขวาขององค์ปรางค์ ล้อมรอบด้วยกำแพงก่อศิลาแลงเช่นเดียวกัน มีซุ้มประตู (โคปุระ) อยู่ด้านหน้า
คือ ด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว นอกกำแพงด้านหน้ามีสระน้ำเช่นเดียวกับอโรคยาศาลแห่งอื่น ๆ
ตรงห้องกลางของโคปุระได้พบศิลาจารึก ๑ หลัก^{๒๑} จารึกด้วยอักษรขอมภาษาสันสกฤต เป็นจารึกซึ่ง

^{๑๙} ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร
สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสปี ๒๕๖๐, หน้า ๒๐๖

^{๒๐} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๒๐๗

^{๒๑} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๒๐๘

ไทย คือ ชุมชนโบราณบ้านภูมิโปน ตำบลม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์^{๒๓} นักวิชาการด้านโบราณคดี จึงได้สันนิษฐานว่า กลุ่มชนชาวเขมรคงได้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานด้วยเหตุผลทางการเมืองและ อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์(ฮินดู) อยู่หลายระลอกมาจากอาณาจักรเขมร โดยเฉพาะในรัชกาล พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ (พ.ศ.๑๕๔๕ – ๑๕๙๓) พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (พ.ศ.๑๖๕๖ – ๑๖๙๐) และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ.๑๗๒๔ – ๑๗๖๒) เนื่องจากเป็นช่วงที่อิทธิพลทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรม เขมรได้เข้าแพร่สู่บริเวณอีสานตอนใต้อย่างขนานใหญ่ และได้มีการก่อสร้างปราสาทหินและศาสนสถาน ดังกล่าวขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงน่าจะเป็นช่วงสำคัญช่วงหนึ่งที่มีการอพยพผู้คนชาวเขมรขึ้นมาบนพื้นที่ที่ราบสูงโคราชมาก่อสร้างชุมชนบ้านเมืองกระจายตัวอยู่ทั่วไป ผู้คนที่อพยพเข้ามามีทั้งช่างฝีมือและกลุ่มแรงงานเขมร ชาวเขมรเหล่านี้คงได้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณเดียวกันกับที่กลุ่มชาวกูย(ส่วย) อาศัยอยู่เดิมในเขตป่าดงทั่วไปในสมัยนั้น ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า “หัวเมืองเขมรป่าดง” นอกจากนี้แม้ในสมัยกรุงธนบุรี แล้วก็ตาม ยังได้มีการทำสงครามแผ่ขยายอาณาเขตแดนไปถึงกัมพูชา บรรดาหัวเมืองเขมรหลายเมืองได้ ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย และมีการเกณฑ์และอพยพครอบครัวชาวเขมรเข้ามาตั้งบ้านเรือนโดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ชาวเขมรที่เข้ามานี้ได้นำเอาวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เข้ามาใช้ และเข้าไปมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนอื่นๆ ทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนกันทางเชื้อชาติ ภาษาและ วัฒนธรรมในเวลาต่อๆ มา โดยทั่วไป ชาวเขมรถิ่นไทยเรียกตนเองว่า “กะแมร์” มีวัฒนธรรมอันเป็น เอกลักษณ์หลายประการ^{๒๔} เช่น ภาษา การแต่งกาย พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสืบทอดต่อกันมา ในจารึกอักษร ขอมโบราณที่ค้นพบจากปราสาทตาเมือนธม ปราสาทภูมิโปน ก็ยังปรากฏหลักฐานว่า เป็นกลุ่มชนที่ใช้ ภาษาเขมรเป็นภาษาพูดและภาษาเขียนมาตั้งแต่โบราณแล้วในบริเวณนี้ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มี วัฒนธรรมภาษาซึ่งสื่อสารกันด้วยภาษาเขมร(Khmer)นั้น นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งภาษาเขมรออกเป็น ๓ กลุ่มตามเขตการปกครอง ได้แก่ ภาษาเขมรสูง(หรือเขมรเหนือหรือเขมรถิ่นไทย) ภาษาเขมรกลาง เป็น ภาษาเขมรของผู้พูดภาษาเขมรในประเทศกัมพูชา(หรือเขมรด้า) และภาษาเขมรใต้ เป็นภาษาเขมรของ คนเวียดนามทางตอนใต้^{๒๕} การกระจายตัวของชาวเขมรถิ่นไทยยังได้ที่การสืบทอดรูปแบบของประเพณี และความเชื่อตามแบบอย่างที่เคยมีมาในอดีตของบรรพบุรุษชาวเขมร ยังคงมีการผสมผสานเจือจางทั้ง แบบของศาสนาฮินดู(พราหมณ์)และช่วงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ โดยเฉพาะในการรักษาอาการเจ็บป่วย ด้วยแผนโบราณ ยาสมุนไพร และหลักการทางความเชื่อของศาสนา ปัจจุบันนี้ยังมีชาวกัมพูชาขึ้นมา ถวายของสักการะและทำพิธีต่างๆ ตามความเชื่ออย่างไม่ขาดสาย เมื่อสอบถามทำให้ทราบว่า พวกเขา เขมรจากกัมพูชาต้องการขึ้นมาถวายของสักการะและทำพิธีที่ปราสาทตาเมือนธม แต่เนื่องจาก

^{๒๓} ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสปีลี ๒๕๖๐, หน้า ๑๑๙

^{๒๔} ก.เมฆสวัสดิ์ เรียบเรียง อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของ กัมพูชา (เขมร), (กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้องสปีลี ๒๕๖๐, หน้า ๒๒๑

^{๒๕} อ้างแล้วเรื่องเดียวกัน หน้า ๑๙๓

ระยะทางอยู่ถัดเข้ามาในเขตแดนของไทยและไม่ได้รับอนุญาตจากฝ่ายความมั่นคง จึงเป็นความเชื่อโยงในเรื่องของเสรีทางราชมรรคาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นำไปสู่ต้นแบบของการรักษาช่วยเหลือคนให้หายป่วย และเป็นการเน้น นโยบายสังคมสงเคราะห์จนมีอิทธิพลถึงปัจจุบัน

๖.๒. สถานพยาบาลสถานพยาบาลในจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน

โรงพยาบาลสุรินทร์ เป็นโรงพยาบาลศูนย์ประจำจังหวัดสุรินทร์สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข มีเนื้อที่ ๕๙ ไร่ ๓ งาน ๔๙ ตารางวา ได้ดำเนินการมาจากการจัดทุน “กุศลสาธารณสุข” ซึ่งพระเดชพระคุณ พระคุณรสศีลขันธ อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ และประชาชนจังหวัดสุรินทร์ร่วมกันบริจาคเพื่อก่อตั้ง และเปิดโรงพยาบาลดำเนินการเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๙๔ โดยมีนายแพทย์สรานุกูลการ เป็นผู้อำนวยการคนแรก มีแพทย์ประจำ ๒ คน เป็นสถานที่ปฏิบัติงานให้บริการผู้ป่วยแห่งแรกของทางราชการ มีอาคารเรือนไม้ ๒ หลัง จำนวน ๕๐ เตียง ซึ่งนับได้ว่าเป็นสถานพยาบาลที่ทันสมัยแห่งแรกของจังหวัด และได้ดำเนินการมาเป็นเวลา ๕๖ ปี ได้รับการพัฒนาเรื่อยมาจนได้ยกฐานะเป็นโรงพยาบาลศูนย์ เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๔๐^{๒๖} สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ และได้ย้ายที่ทำการมาที่อยู่ปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีอนามัยชั้นหนึ่งในขณะนั้น โดยทำการรื้อถอนเรือนคนไข้ เดิมออกและได้ถมที่ดินบางส่วนซึ่งเป็นที่ลุ่มเพื่อมิให้น้ำท่วมถึงโดยการปลูกสร้าง ในแนวเดียวกันกับสถานีอนามัยเดิม ซึ่งบริเวณดังกล่าว ในอดีตเคยเป็นคูเมืองและกำแพงเมืองชั้นของจังหวัดสุรินทร์^{๒๗} สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์ เป็นส่วนราชการบริหารซึ่งเป็นตัวแทนของกระทรวงสาธารณสุขในระดับจังหวัด โดยมีนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เป็นผู้แทนปลัดกระทรวง ทำหน้าที่ส่วนราชการตามมาตรา ๕๕ แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ มีอำนาจบังคับบัญชาวิสัยทัศน์สุรินทร์เมืองแห่งสุขภาวะด้วยนวัตกรรมเชื่อมโยงสู่อาเซียน^{๒๘} เพื่อระบบ

^{๒๖} [ออนไลน์] โรงพยาบาลในจังหวัดสุรินทร์ [https://th.wikipedia.org/...](https://th.wikipedia.org/) สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๖๑

^{๒๗} [ออนไลน์] <http://www.surinpho.go.th/menu-๕๙.html> . สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ.

๒๕๖๑

^{๒๘} [ออนไลน์] <https://www.sobrachakanthai.com> สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

สุขภาพที่ยั่งยืนตามพันธกิจที่ว่า ๑) ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง ต่อเนื่องและมีพันธสัญญาในการพัฒนาระบบสุขภาพจังหวัด และการขับเคลื่อนการพัฒนาจังหวัดเป็นเมืองสุขภาวะที่ดีที่ยั่งยืน ๒) เสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการสุขภาพของชุมชนอย่างเข้มแข็ง และให้ประชาชนมีขีดศักยภาพในการพึ่งตนเองทางสุขภาพได้ ๓) ส่งเสริม สนับสนุนพัฒนาระบบเครือข่ายสุขภาพทั้งในและนอกระบบสาธารณสุขของจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งมีพันธสัญญาในการร่วม จัดบริการและการบริหาร สุขภาพของจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้านที่สามารถสนองตอบต่อปัญหาและแนวโน้มความต้องการทางสุขภาพของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๔) จัดบริการสุขภาพแบบองค์รวมแก่ประชาชนในทุกกลุ่มวัย อย่างทั่วถึง เป็นธรรม มีคุณภาพ และเป็นองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันควบคุมโรค รักษาโรคฟื้นฟูสุขภาพ ๕) พัฒนาขีดความสามารถทางการบริหาร สมรรถนะความเชี่ยวชาญของบุคลากร และการบริการสุขภาพ และการสร้างสรรค์ความรู้ นวัตกรรมทางสุขภาพ สารสนเทศสุขภาพ ให้มีศักยภาพในการจัดการสุขภาพของจังหวัดได้อย่างมีมาตรฐาน และรองรับความต้องการในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้เป้าหมายสูงสุดของแผนยุทธศาสตร์ ว่า ๑) จังหวัดสุรินทร์เป็นเมืองสุขภาวะที่เข้มแข็งระดับประเทศ ประชาชนในทุกกลุ่มวัยมีสุขภาพกาย จิต สังคม และปัญญาที่บนพื้นฐาน ประเด็นยุทธศาสตร์^{๒๙} ๑) การพัฒนาจังหวัดเป็นเมืองสุขภาวะที่เข้มแข็งระดับประเทศ ๒) การจัดการสุขภาพชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ๓) การลดปัญหาสุขภาพ และโรคสำคัญของจังหวัดแบบมีส่วนร่วมจากภาคีทุกภาคส่วน ๔) การพัฒนาสถานบริการสุขภาพให้มีคุณภาพ และระบบบริการสุขภาพให้มีความเป็น

บทสรุป

ดังนั้นจากอดีตบนพื้นฐานความเชื่อของการปฏิบัติของการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์ อโรคยศาลาที่ปรากฏอยู่ในวันนี้ก็คือ พยาบาลสถานจากยุคพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อันเป็นอารยธรรมของสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กำหนดสร้างขึ้นเพื่อให้บริการแด่พสกนิกรของพระองค์ในอาณาจักร โดยการสร้าง อโรคยศาลาให้เป็นมณฑลศักดิ์สิทธิ์ ของผู้คนในยุค ๒๐๐ ปีที่แล้ว ด้วยการสร้าง ปราสาทใช้ประโยชน์ทางความเชื่อ และมีการเชื่อมโยงไปตามเวลาในปัจจุบันต่อมาและได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือเคลื่อนย้ายก้อนศิลาไปใช้ประโยชน์ในพิธีกรรมต่าง ๆ อโรคยศาลา เกือบทุกแห่ง มีการขุดแต่งและบูรณะเปลี่ยนสภาพโบราณสถาน ที่ใช้งานโดยชุมชนจากโบราณสถานที่ไม่มีชีวิต” เป็นโบราณสถาน อันมีเรื่องราว คติชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน ความทรงจำแบบปรัมปราเดิมที่ร่วมสมัยกับผู้คนในปัจจุบัน” ปัจจุบันหลายแห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน จากพยาบาลสถานแห่งพระพุทธเจ้า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและพิธีกรรมของชุมชน ที่เกี่ยวเนื่องกับ อโรคยศาลา เปิดกว้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมณฑลศักดิ์สิทธิ์ พุทธ ฆี พราหมณ์ ไปพร้อม ๆ กัน แต่อย่างไรก็ตามการดำเนิน

^{๒๙}{ออนไลน์] <http://inforurinhospital.org/> สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

นโยบายของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ถือเป็นการสร้างความสุขโดยองค์รวมให้แก่ประชาชนโดยการสร้าง
อโรคยาศาลาสถานพยาบาลในอดีตไว้ในพื้นที่ทุกจุด ของอาณาจักรของพระองค์ และยังเป็นต้นแบบ
ให้กับการสร้างนโยบายทางด้านสาธารณสุขของคนในยุคปัจจุบันและพัฒนาไปสู่การรักษาในทุกๆระดับ
ทุกสถานที่เกิดขึ้นนับได้ว่า อารยธรรมของพระองค์จากศรัทธา ทางศาสนาสู่การปฏิบัติจนเห็นผลและมี
อิทธิพลในทุกๆ ด้านจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน

เอกสารข้อมูลอ้างอิง

- Michel Petrotchenko, **Angkor temples** the guidebook third edition, printed and bound in Thailand by armrin printing publishing Pcl. ๒๐๑๔ ,
- รศ.ศิริพร สุเมธรัตน์, **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์. ๒๕๕๔
- รศ.ดร.เชษฐ ติงสยุทลี **ประวัติศาสตร์ศิลปะ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** รูปแบบ พัฒนาการ ความหมาย,พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.เรือนแก้วการพิมพ์ ๒๕๖๐
- ผศ.สุทัศน์ กองทรัพย์, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ สุรินทร์, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐.
- ก.เมฆสวัสดิ์ **อารยธรรมขอมโบราณ ไม่ใช่บรรพบุรุษของกัมพูชา**.พิมพ์ครั้งที่ ๑, กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ ลูกบาศก์ห้าสิบสี่ ในเครือ บริษัท คิวบ์ ฟิฟตี้โฟร์ จำกัด ๒๕๖๐.
- กรมศิลปากร **เที่ยวท่องส่งวัฒนธรรม : ตามรอยขอมถึงริมโขง**, พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) ๒๕๕๗.
- กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**, พิมพ์ครั้งแรก, สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม พิมพ์ที่ อมินทร์ปิ่นตังแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) ๒๕๕๐.
- สมัย สุทธิธรรม, **สารคดี ขุด เส้นทางปราสาท "ปราสาทตาเมือนโต้ง ปราสาทตาเมือนธม"**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.
- เดวิด เซนเลอร์, (พรรณงาม เหล่าธรรมสารและคณะ แปล), **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**, โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ,พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๐
- ดุสิต ทุมมาภรณ์, **ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับปราสาทบ้านสำโรง จารึกปราสาทพระขรรค์และอำนาจการเมืองของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗**,วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๒ เมษายน – มิถุนายน ๒๕๕๑
- เดวิด เซนเลอร์, (พรรณงาม เหล่าธรรมสารและคณะ แปล), **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**, โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ,พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๔๐
- สุภัทรดิศ ดิศกุล(ม.จ.),**ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐**,พิมพ์ครั้งที่ ๔, สามลดา, กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙
- สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, **ประวัติศาสตร์เมืองสุรินทร์**, อมินทร์ปิ่นตัง, กรุงเทพฯ, ๒๕๕๐
- ศิริ ผาสุก,อัจฉรา ภาณุรัตน์,เครือจิต ศรีบุญนาถ, **มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย** , ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์ ชมรมหัตถกรรมพื้นบ้านไทย,สุรินทร์ ,๒๕๓๖

ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

นพพรณ ภัทรมูล “โรงพยาบาล” ในจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗” ค้นคว้าจาก <http://www.๒.sac.or.th/databases/jaruk/th/file/pdf/uploads/๒๘.pdf> (สืบค้นเมื่อ ๑๗ มีนาคม ๒๕๖๑)

ออนไลน์] <https://www.sobrachakanthai.com> สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

{ออนไลน์] <http://inforurinhospital.org/...> สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

{ออนไลน์] https://th.wikipedia.org/wiki/พระเจ้าชัยวรมันที่_๗